

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”,
професионално направление 2.1- Филология, научна специалност „Теория и практика
на превода /История на превода/”

на тема:

ПРЕВОДНАТА РЕЦЕПЦИЯ НА БИБЛИЯТА НА НОВОБЪЛГАРСКИ ЕЗИК ПРЕЗ XIX ВЕК

Докторант: Венцислав Бориславов Стойков

Научен ръководител: проф. дфн. Петя Янева

Автор на становището: доц. д-р Татяна Илиева

Настоящото становище е изготвено в съответствие с решение на Научно жури с Протокол от заседание No1 от 28.06.2017 г., съгласно заповед No38-388 от 22. 06. 2017г. и въз основа на представени от докторанта:

1. Дисертационен труд;
2. Автореферат;
3. Справка за приносите в дисертационния труд;
4. Публикации по темата на дисертационния труд.

1. АКТУАЛНОСТ НА РАЗРАБОТВАНИЯ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД ПРОБЛЕМ В НАУЧНО И НАУЧНОПРИЛОЖНО ОТНОШЕНИЕ

Темата на дисертационния труд на Венцислав Стойков «Преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX век» е изключително подходяща за научни наблюдения по следните причини:

Първо, доколкото Свещеното писание на Стария и Новия Завет произвежда значими образци на словесното изкуство, които получават известност и всеобщо признание като ценности в цялата по-сетнешна история на християнските цивилизации, развитието на библейските преводи на говорим език се приема винаги като важен елемент от развитието както на собствено църковната книжнина на отделните християнски народи, така и като легитимна част от обекта на историята изобщо на писменото наследство, създадено на техните езици. Българската християнска култура и литература в това отношение не правят изключение. Този факт обуславя важноста на изследванията по история на библейските преводи в българската книжнина като отделно поле на научни занимания.

Второ, трудът се фокусира върху преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX век - времето на Българското Възраждане, отличаващо се с бурни процеси на развитие във всички сфери на културата, в т.ч. на съвременния български език и литература.

Най-сетне, превеждането на Библията на съвременен български език се намира в тясна връзка с отварянето на изолираното през вековете на турското робство българско общество за активни взаимоотношения със Западния свят. В такъв смисъл проучването на създадените се непосредствени контакти между Библейските дружества и българската интелигенция с цел реализация на този мащабен проект са важна страница от културната история на модерна България и връщането ѝ в лоното на Европейската цивилизация.

Преди научните занимания на Венцислав Стойков върху преводната рецепция на Библията на новобългарски език през XIX век са натрупани немалко изследвания - исторически, филологически и богословски, свързани с имената на учени като Дж. Кларк, Д. Иванова, И. Братанов, Г. Венедиктов, С. Вълчанов, Г. Генев, Д. Донеv, Ив. Желев, Ив. Марковски, Ив. Найденов, Т. Несторова, М. Николов, Н. Петровски, Р. Радкова, Р. Русинов, Ив. Сеченов, И. Трифонова и др. При все значителната по обем научна литература по темата обаче има все още доста непроучени документи и неразрешени въпроси, особено що се отнася до работата на К. Фотинов по превода на Стария Завет или за дейността на Преводаческата комисия в Цариград върху новата версия на Новия Завет и пълното издание на Библията, по издирването на необнародвани преводни материали, по идентификацията на източниците на нвб. библейски преводи и уточняване връзките между отделните версии, по събиране на изчерпателна библиография на публикациите в тази област и пр., и пр. Предлаганата за обсъждане дисертация се вписва в контекста на активната работа през последните две десетилетия по подготовката и издаването на няколко редактирани издания на Библията, няколко нови превода на НЗ от елин. к., както и на нов превод на СЗ от староеврейски. Тя е в непосредствена връзка с прякото участие на В. Стойков като редактор на излезлия през 2011г. „Старогръцко-Български дословен превод на Новия Завет”, а също и с професионалния му опит като преподавател във Висшия евангелски богословски институт по различни НЗ дисциплини, (НЗ гръцки, НЗ исагогика, НЗ екзегетика, херменевтика), лично ангажиран с обучаването на ново поколение библейски специалисти и преводачи, които да продължат библейската преводна традиция в България. Ето защо смятам, че, поверена на точния човек в точния момент, разработката на предлагания за обсъждане дисертационен труд има важно значение както за историята на българската преводна литература, в частност на библейските преводи на български език, така и за преводаческата теория и практика, и не на последно място - за осветляване на един от пътищата за приобщаване на българското общество към европейските ценности в Новото време.

2. СПЕЦИФИКА НА ТЕМАТА

Обектът, целите и задачите, поставени в дисертацията, налагат комбинирането в изследването на различни дисциплини: архивистика, текстология, езикознание, теория и история на превода и рецепцията – факт, който сам по себе си предполага необходимостта от сериозна предварителна подготовка на кандидата по придобитите от него в университетския курс на обучение и в професионалната му реализация компетентности в областта на грецистиката, българистиката и теологията. И тук проличава една от силните страни в разностранната квалификация на В. Стойков, а именно равностойното използване на различната материя. Отличното владение на няколко модерни и класически езика, между които английски, български (с компетенции в областта на неговия исторически развой), гръцки, цел. и дори някои базови познания по староеврейски способстват за успешното завършване на труда. Така с крайния продукт, който ни представя, докторантът застава пред нас като един завършен учен с изградени вече изследователски умения, способен да продължи самостоятелно понататъшното си академично израстване.

При оценката на изследването непременно трябва да се вземат под внимание и специфичните трудности за неговото осъществяване - пръснатостта на източниците, ограниченият, дори в някои случаи невъзможен достъп до много от архивните материали, редките и старопечатните издания, противоречивостта и оскъдността на сведенията, липсата на авторски ръкописи на преводачите и необходимостта от дедуктивни заключения по опосредствани данни, които предоставят самите издания и редакторските бележки.

3. СТЕПЕН НА ПОЗНАВАНЕ СЪСТОЯНИЕТО НА ПРОБЛЕМА И ТВОРЧЕСКА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА

Библиографията към дисертацията е изчерпателна. Съдържа всичко 152 единици, от които 88 на кирилица и 64 на латиница, като обхваща от най-старите до току-що излезли публикации, засягащи темата на труда, и общи изследвания, + консултирани още 9 периодически течения и 16 лексикографски справочника. Бройката на привлечените в изследването издания на библейски текстове също е впечатляваща - общо 69, в това число 30 на елинистическо койне, 6 на цсл., 6 на катаревуса, 1 на стареврейски и 26 на нвб. език. Цитирането на авторите е коректно и следва приетите академични стандарти. Подборът и обхватът на научната литература, стилът и аналитичността на дисертационния труд позволяват да се обобщи, че В. Стойков познава добре достиженията на знанието в разработваното от него поле, систематизира известните научни резултати, успешно диференцирайки многобройната изследователска продукция, синтезира научни тези, откроява и формулира нерешените проблеми, борави отлично с понятийния апарат и терминологията на изучаваната област.

Избраните от докторанта комплексни методи са адекватни на поставените цели и задачи, съответстват на съвременното равнище на науката, допълват се един друг, взаимно компенсират своите ограничения и дефицити.

4. КРАТКА АНАЛИТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Рецензията на дисертационен труд веднага прави впечатление със своя респектиращ обем от 445 страници, който дори без допълнителните 119 страници приложения надвишава значително обичайния размер за „малък“ докторат и свидетелства за положения огромен труд от страна на докторанта.

Работата се състои от кратък увод, аналитична част, съдържаща седем глави, и две приложения. Структуриран съобразно изискванията за дисертационен труд, уводът точно и ясно дефинира обекта и предмета на изследването, формулира неговите цели и задачи, уточнява използваните методи, уговаря наложените ограничения, излага основния понятийен апарат, запознава с източниците, конспектира досегашните изследвания, набелязвайки нерешените проблеми и белите полета.

Всяка от първите 6 глави е посветена на отделните преводи на Библията или части от нея на нвб език през XIX в., както следва: 1 глава - Евангелието от Матей на Теодосий Бистрички (1823 г.); 2 глава - Четирите Евангелия на Петър Сапунов (1828г.); 3 глава - Новият Завет на Неофит Рилски (1840-1859 г.); 4 глава - Старият Завет на Константин Фотинов (1855-1866 г.); 5 глава - Новият Завет, изготвен от Преводаческата комисия (ПК) в Цариград (1866 г.); 6 глава - Основните издания на цялата Библия от разглеждания период (1871-1897 г.). Главите имат еднотипна структура, съответстваща на поставените в Увода цели и задачи. Във всяка една от тях последователно се обобщават и излагат критично достъпните в публикации и архиви сведения за процесите, хората и организациите, допринесли за или повлияли върху подготовката и публикуването на библейските преводи през XIX в.; определят се колкото може по-точно изданието и езикът, от които се превежда, също и как това издание е използвано от текстологическа гледна точка; осмисля се процесът по изготвянето на всяка публикувана версия – кога се превежда и кога се редактира; какви принципи са водещи, какви текстови, езикови и смислови влияния са били допуснати или, обратно, отстранени и пр.; проследява се в какво отношение и доколко предходните версии оказват влияние върху следващите; отбелязват се основните промени, които настъпват при печатането и преиздаването на различните версии; очертава се най-общо как са били възприети и разпространени отделните текстове и публикации. Предвид по-добрата разработеност в предшестващата научна литература на проблематиката около преводите на Т. Бистрички (1823г.), П. Сапунов и Н. Рилски, сведенията в първите 3 глави, базирани основно на първични и

вторични източници, достъпни чрез различни публикации, имат предимно обобщителен характер. Особено приносни са 5 и 6 глава, в които въз основа на голямо количество непознат досега архивен материал за първи път се представят подробни сведения за работата на К. Фотинов по СЗ, на П. Р. Славейков по НЗ, както и за дейността на Преводаческата комисия в Цариград, подготвила нова версия на НЗ и първото пълно издание на Библията (1871).

Осветляват се въпроси за финансирането, продажбата и разпространението на отделните издания, както и относно разпределението на влиянието на различните дружества.

За първи път чрез изследване на извънтекстови и вътретекстови свидетелства се идентифицират изданията, от които се превеждат и спрямо които се редактират нвб. преводи. Много издържано от методологическа гледна точка тук е сравнението с разхождащите се места между МТ и Септуагинта, за да се установи източникът, както и съпоставката в предаването на л. имена и топоними, делението на текста и пунктуацията - все симптоматични белези за отнесеност към една или друга издателска традиция.

Особеностите на всяка версия се охарактеризират според това дали преобладава регламентираният (с постоянна връзка между съответствията) или синонимният и контекстуалният превод.

Важен извод на автора е, че от П. Р. Славейков насетне води началото си практиката да се редактира, обновява и коригира вече съществуваща авторитетна версия, а не да се прави друг независим превод, т.е. установява се приемственост между наличните и новите версии, като читателят получава едновременно познат, но и подобрен текст - текстово поправен, смислово прецизиран и езиково осъвременен. С анализирани на формални и неформални диагностични маркери, сред които пояснителни бележки, употреба на специфична терминологична лексика, текстови прилики и разлики, се очертават връзките между отделните преводи на нвб. Търсят се причините за авторските поправки (по-свободен подход към оригинала в срв. с предходния книжовник, разминаване в принципите на превеждане, разлика в разбирането и употребата на отделни граматически и синтактични конструкции като възвратно-страдателни, падежни, членни форми, кратки местоимения, различни видове изречения, употреба на предлози и т.н., влияние на местния говор - западно- или централнобългарски). Отчита се давлението на нееднородната и динамично променяща се езикова среда през Възраждането, въздействието на всекидневния език и цсл. превод. Разграничават се различни видове поправки: правописни, пунктуационни, словоредни, на синтактичните връзки, промени в смисъла, коригиране според цсл. или гр., прецизиране на понятия, стилово унифициране, подмяна на диалектизми и неточни изрази, осъвременяване.

Проведеният критичен анализ на архивните материали за всяка версия позволява на В. Стойков да направи своеобразна възстановка на диалога *редактор - преводач* на базата на тяхната кореспонденция, да определи посоката на влияние помежду им, да проследи редакторските намеси, както и да предположи причините за направените промени - сверка с МТ, отклоняване на преводача спрямо гр. оригинал, уеднаквяване на терминологията съобразно подложката, неточност в предаването на смисъла, отстраняване на диалектизми, стилистически промени, оптимизиране в постройката на изречението. Като основен принцип на работа на Библейските дружества се извежда свързването на новата версия на даден език с местната текстова традиция на СП и правилото текстово да се следва познатата версия (в нашия случай цсл.), като тя се обвързва с ТР, което прави всеки един проект за изготвяне на следваща версия на СП на нвб. език под егидата на Библейските дружества не външен, западен, протестантски, а пряко ангажиран и съобразен със задоволяване нуждите на съответното общество.

Изключително полезни са приложенията към всяка глава синоптични таблици, в които успоредно се дават текстовете от различни издания или от различни преводни версии (с. 93, 160, 244, 259, 273, 313) с възможност върху конкретни примери да се уясни характерът на редакционните поправки - словоредни, граматически, смислови, правописни, както и дали се касае за запазване, промяна или възстановяване на предишен вариант.

В последната, седма глава на ново по-високо ниво са обобщени изводите от изследването в предишните шест глави и в чисто практически план са очертани някои препоръки към бъдещата работа по превода и редактирането на Библията на нвб език.

Приложенията обхващат опис на познатите публикации на библейския текст на нвб. през XIX в. с означаване на заглавието, мястото и годината на издаване, печатницата, брой стр., формат и шрифтово оформление, както и копия на титулните, респ. началните, страници на привлечените в изследването издания.

В перспектива препоръчвам на докторанта да разшири ограничените си към момента до няколко откъса от различни жанрове наблюдения върху цялостния текст на съответните книги у отделните книжовници и в различните издания, напр. върху Ев. на Матей. Би било интересно да се направи паралелно наборно издание на всички версии, както и да се изготви лексикографски конкорданс на преводните съответствия в тях. По този начин ще се даде възможност за сравнение между отделните текстове по отношение избора на лексикално съответствие при превода, респ. редакцията, ще се открият предпочитанията и тенденциите в езика на всеки книжовник.

Много хубаво ще бъде да бъдат издадени и архивните материали, свързани с темата, особено новооткритите от автора. Така трудно достъпни документи ще влязат в научно обращение и ще могат да бъдат използвани от повече заинтересовани.

Авторефератът е съставен според изискванията и отразява коректно всички основни части от дисертацията. Заявените в него четири научни приноса са блестящо защитени в труда.

По темата на докторантурата си В. Стойков има три публикации (една от тях на английски в чуждо издание), както и изнесен доклад на научна конференция.

Не познавам лично кандидата, но представената от него автобиография впечатлява със заявеното участие в различни академични проекти, членство в редакционната колегия на списание „Българско богословие”, редакторска и съавторска дейност в научни издания, преподавателска и публикационна активност.

Като имам предвид качеството на изследователската работа по дисертацията, значимостта на постигнатите резултати, безспорната оригиналност на основните изводи и научните приноси, направени в представения труд, зрелостта на кандидата, напълно убедено призовавам Научното жури да присъди на Венцислав Стойков образователната и научна степен “ДОКТОР” в направление „Филология”, научна специалност „Теория и практика на превода /История на превода”.

София

27.08.2017г.

Автор на становището: Доц. д-р Татяна Илиева